

Джерело: Письменний В.В. Обґрунтування стимулюючої функції податків у державі з демократичними традиціями врядування // **Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах економічної нестабільності: матер. наук. конф. проф.-викл. складу., 14 квіт. 2010 р., м. Тернопіль. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – С. 133–137.**

Письменний Віталій

ОБґРУНТУВАННЯ СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ ПОДАТКІВ У ДЕРЖАВІ З ДЕМОКРАТИЧНИМИ ТРАДИЦІЯМИ ВРЯДУВАННЯ

Побудова в Україні економіки ринкового типу потребує стабільної податкової системи, що базується на принципах фіскальної достатності, економічної ефективності та соціальної справедливості. Не менш важливу роль має відігравати стимулюючий характер справляння податкових платежів. Звичайно, якщо розглядати податок як «дозволену форму грабежу», про що критично наголошували дослідники податкових фінансів минулого, то це звучить у деякій мірі абсурдно. Адже населення безвідплатно віддає частину своїх доходів чи майна у вигляді сплачених податків і жодної користі не отримує. Натомість протилежною є точка зору сучасних корифеїв фінансової науки, котрі наполягають на стимулюючій функції податків – основі функціонування податкової системи держави з усталеними традиціями демократичного врядування. Відтак стимулюючий характер оподаткування означає тільки ефективне використання податкових пільг як інструменту зменшення податкових зобов'язань, оскільки в умовах загострення кризових явищ в економіці правова свідомість населення та розуміння необхідності сплати податків є вагомішими аргументами на користь зазначених тез.

Як відомо, зміст стимулювання означає викликання зацікавленості, спонукання до дії, поліпшення здійснення чого-небудь. Виходячи з етимології даного терміна, є всі підстави стверджувати, що в основі цих спонукальних дій лежать зовнішні чинники (матеріальні, моральні тощо). Відтак стимулюючий характер оподаткування полягає в заохоченні платників сумлінно сплачувати

податки. І таких стимулів у податковому законодавстві передбачено чимало: від надання податкового кредиту до звільнення від оподаткування окремих категорій платників. Натомість звідси можна простежити й інший бік стимулюючої функції податків – беззаперечне дотримання податкової дисципліни. Адже за її порушення в нормативно-правовому полі нашої держави передбачено як адміністративну, так і кримінальну міри покарання. Проте останнє, на жаль, не завжди є прерогативою виконання податкових зобов'язань. Тому факти ухилення від оподаткування є звичним явищем сьогодення, а тіньовий сектор вітчизняної економіки функціонує достатньо стабільно, прикриваючи не тільки малий бізнес, а й великих платників податків.

Зокрема, в літературних джерелах надводяться наступні цифри: сьогодні в Україні близько 40–50% ВВП створюється поза легальною сферою, тобто в тіньовій економіці й не оподатковується [1, с. 258]. Натомість, зважаючи на високий рівень податкової культури за кордоном, даний показник не перевищує 15% ВВП навіть у державах, які нещодавно вступили до європейської спільноти. Доречно зауважити, що в західноєвропейських країнах у депресійні 20–30-ті роки минулого століття, податки до ВВП не перевищували 16%, а в окремих країнах були значно меншими (наприклад, у Швейцарії – 6%, Швеції – 8%, Норвегії 10%). Такою політикою держава давала змогу підприємствам «звестися на ноги», а відтак створити достатній для їх сталого розвитку обсяг стабілізаційного капіталу [2]. За підрахунками експертів, на даний час в Україні питома вага податків до ВВП становить 35–40%, що обтяжливо для держав з перехідною економікою. Таким чином, вітчизняна система оподаткування має суто фіскальний характер, а політика уряду жодним чином не стимулює виробництво, інновації та інвестування в реальний сектор економіки.

Відтак актуальною є теза про те, що в цивілізованих державах податки сплачують, а в Україні до сьогодні збирають, причому в основному примусово [3]. Вважаємо, що виходом із цієї ситуації є структурна перебудова податкової системи нашої держави і формування на цій основі яскраво вираженого стимулюючого характеру оподаткування. Для цього необхідно не тільки

переглянути перелік податкових пільг та оптимізувати ставки основних бюджетоутворюючих податків, а й змінити саму ідеологію справляння податкових платежів. Прикладом цьому можуть бути Скандинавські країни, де платники, сплачуючи досить високі податки, в повній мірі відчують рух коштів через усі ланки бюджетної системи, їх розподіл, перерозподіл і використання. При цьому податкові платежі відповідають базові домінанті оподаткування «послуги – оплата», що визначає податки як плату за послуги, котрі державні органи влади та органи місцевого самоврядування надають громадянам. Натомість в Україні, як і в переважній більшості постсоціалістичних держав, справляння податкових платежів аж ніяк не асоціюється з отриманням вигоди чи наданням преференцій, а суспільно значимі блага та послуги не надходять до безпосереднього споживача.

Свого часу класики західної економічної думки стверджували, що за своєю сутністю держава – арбітр і регулятор. Відтак, реалізуючи на практиці стимулюючу функцію податків, вона сприяє розвитку найбільш пріоритетних галузей економіки та впровадженню інновацій. Крім цього, надаючи податкові пільги чи звільняючи від оподаткування, держава здійснює безпосередній вплив на переміщення капіталу і робочої сили. Це пов'язано з тим, що податкові платежі володіють як фіскальними, так і регулюючими ознаками. Адже вони є не тільки одним із основних джерел формування дохідної бази бюджетів усіх рівнів, а й одночасно потужним інструментом управління соціально-економічним розвитком. Тому впроваджуючи нові податки, надаючи податкові пільги та звільняючи від оподаткування, держава має керуватися фіскальними чи соціальними критеріями побудови в залежності від способу організації територіальної цілісності країни, особливості трансформації політичних інституцій і ступеня впровадження демократичних ініціатив.

Тим часом слід відзначити про дискусійність твердження вітчизняних науковців, котрі наперекір заперечують стимулюючу функцію податків. На їхній погляд, елементи податкового стимулювання може носити податкова система з властивим їй пільговим режимом оподаткування. Відтак податковий

платіж, будучи примусовим вилученням частини доходів чи майна в платника на користь держави, за своїм змістом аж ніяк не виконує стимулюючої функції. З огляду на те, що в момент такого вилучення кошти переходять із розряду капіталу в розряд засобів споживання, прямий дохід, який отримує держава в результаті збільшення податкового навантаження, за визначенням є меншим, ніж безпосередній економічний збиток, який завдається такими діями суб'єктам господарювання. При цьому компенсувати цей збиток можна тільки за рахунок реалізації цілеспрямованої політики оптимізації бюджетних витрат [4].

Звідси можна констатувати протилежний бік стимулюючого характеру оподаткування, якому надаємо беззаперечну перевагу. На нашу думку, податкові платежі мають відповідати, уже згаданий раніше, теорії поворотної послуги, відповідно до якої обсяг сплачених податків визначається кількісними та якісними параметрами наданих суспільно значимих благ і послуг. Звичайно, що реалізація цього положення буде залежати від рівня правової свідомості в суспільстві: чим він вищий, тим більше податкових надходжень буде мобілізовано до бюджету і тим раціональніше будуть витрачені бюджетні кошти. Відтак у державах з демократичними традиціями врядування зазначені тези є першочерговими напрямками реалізації податкової політики.

Таким чином, податкова система нашої держави має набути яскраво вираженого стимулюючого характеру. Проте на заваді цьому стоїть низка її недоліків, що зводяться до недосконалості нормативно-правового поля і, як наслідок, системного порушення податкового законодавства. Їх вирішення на сучасному етапі державотворення – першочергове завдання законодавчої та виконавчої гілок влади. Адже в умовах демократизації суспільного життя податкові відносини мають стати домінуючими та базуватися на фундаментальних принципах оподаткування. Для цього необхідно змінити ідеологію справляння податків: розглядати їх не як безвідплатні, безповоротні, односторонні платежі до бюджету, а як інструмент забезпечення суспільно значимих благ і послуг. Натомість роль стимулюючого характеру оподаткування має зростати, надаючи можливість зменшувати податкові

зобов'язання, відстрочувати від сплати податки та використовувати пільговий режим оподаткування. Відтак зменшення податкового навантаження на сумлінних платників сприятиме мінімізації фактів ухилення від оподаткування, а також дасть змогу забезпечити зростання обсягу бюджетних доходів.

Література:

1. Нашкерська М. М. Особливості ухилення та уникнення від сплати податків / М. М. Нашкерська // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-техн. праць. – Львів : НЛТУУ. – 2008, вип. 18.7. – С. 258–263.

2. Матвієнко П. Реформувати податкову систему – нагальна потреба [Електронний ресурс] / П. Матвієнко // Обрій. – 9–15 лютого 2006 р. – № 6. – Режим доступу : http://www.obriy.pib.com.ua/2006/06_06/.

3. Сутність і зміст стимулюючої податкової політики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vestniknsu.dp.ua/?p=104>.

4. Податки в Україні: від каральної до стимулюючої функції : зб. наук. ст. [Електронний ресурс] / За ред. Я. А. Жаліла. – К. : Альтерпрес, 2003. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo22/001.htm>.